

Л.Б. ПИЖОВА, PhD, заступник Голови Товариства винахідників і раціоналізаторів України

О. І. САВЧЕНКО, к.е.н., доц., НТУ «ХПІ», Харків

К. Р. ЧУКСІНА, магістр, НТУ «ХПІ», Харків

ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розкрито сутність та різні підходи до розкриття поняття управління інтелектуальною власністю на підприємстві для підвищення ефективності його діяльності.

This article disclosed the nature and different approaches to disclosure of the intellectual property management concept in enterprise to improve its operations.

Ключові слова: управління інтелектуальною власністю, облік об'єктів інтелектуальної власності, нематеріальні активи, реєстр об'єктів інтелектуальної власності, оцінка об'єктів інтелектуальної власності, захист інтелектуальної власності, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності.

Вступ. Визначити термін «бізнес» ми можемо як процес, що перетворює знання в матеріальні цінності. З цього боку, зазначемо, що інтелектуальна власність (далі ІВ) являє собою найбільш комерційно значущою частиною знань, яка безпосередньо може приносити прибуток, будь-то саме створення ІВ, її продаж чи купівля.

Одне з важливих умов конкурентноздатності та економічної безпеки підприємства – є ефективне управління ІВ.

Управління інтелектуальною власністю, або як його ще називають ІР-менеджмент (intellectual property), є досить новим предметом у вітчизняній науці та практиці з питаннями, що залишилися недостатньо вивченими. Отже є зрозумілим активний інтерес до них з боку наукового товариства як іноземного так і вітчизняного. Вивченням ключових проблем управління інтелектуальною власністю займалися такі українські вчені – Кузнецов Ю.М., Вачевський М. В., Борко Ю.Л., Цибульов П.М, Перерва П. Г., зарубіжні вчені - Зінов В.Г., Шатраков А.Ю., Г.В. Сміт, С. ДЖ. Френк та інші.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз існуючих підходів до управління інтелектуальною власністю на підприємстві, розробка методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування і розвитку механізму управління інтелектуальною власністю, розкрито сутність поняття «управління інтелектуальною власністю» та окреслено головні етапи формування системи управління інтелектуальною власністю на підприємстві.

Методологія. В даній статті були використані такі методи обробки

матеріалу як порівняння, науковий аналіз та синтез.

Результати дослідження. В українській економічній літературі можна зустріти наведені нижче визначення поняття управління інтелектуальною власністю (далі УІВ). О. Морозов говорить, що УІВ - це система управління інтелектуальним капіталом (ІК), тобто сукупність стратегічно узгоджених і пов'язаних між собою методів і засобів управління ІК, спрямована на збільшення вартості та результативності ІК і бізнесу в цілому [1, 43].

П.М. Цибульов визначає дану категорію, як діяльність, що спрямована на одержання кінцевого результату (прибутку або іншої користі) внаслідок створення та використання об'єктів права ІВ в усіх галузях економіки [2, 58].

А за М.В. Вачевським управління ІВ – це сукупність соціальних, психологічних та ідеологічних заходів, цілеспрямованої дії на творчу діяльність новаторів виробництва й на виявлення резервів досягнення високих кінцевих результатів [3, 18].

Узагальнюючи всі ці поняття, можна сказати, що управління УІВ – це система стратегічних дій пов'язаних з об'єктами ІВ та цілеспрямована на ефективний інноваційний розвиток підприємства. Інакше кажучи це процес, що включає такі 4 основні складові:

1. Розвиток ІВ, що включає планування та реалізацію, сприятливе середовище та мотивацію працівників;
2. аналіз ринку, який складається з можливостей, конкурентів та порушників (наприклад патентних прав);
3. захист прав ІВ, охоплюючий правовий захист, комерційні таємниці та дисциплінарні стягнення;
4. обмін ІВ, що включає купівлю, продаж, трансфер технологій та спільні НДДКР. [4]

Розвиток ІВ включає в себе планування, організацію та реалізацію ІВ. Суть цього елементу полягає в організації таких умов на підприємстві, що будуть сприяти інтелектуальній творчості та впровадженню нових науково технічних розробок, їх облік та використання у виробництві.

Аналіз ринку передбачає виявлення можливостей та рівня інтелектуального ресурсозабезпечення своїх конкурентів, постійний моніторинг свого ринку з ціллю виявлення порушників.

Захист прав ІВ передбачає отримання певних охоронних документів на об'єкти ІВ та певні дії відносно правопорушників.

Обмін ІВ являє собою повний комплекс дій, пов'язаних з розпорядженням ІВ (а саме купівля, продаж, внесення в статутний капітал, договори комерційної концесії, ліцензійні договори і т.п.).

Але, перш за все, потрібно визначити головні напрямки діяльності підприємства стосовно створення (придбання) та правової охорони ІВ з

урахуванням існуючого національного, зарубіжного законодавства та міжнародних договорів.

При цьому головними завданнями управління ІВ мають бути:

- Систематизація та аналіз використання об'єктів ІВ (ОІВ);
- виявлення надлишкових та необхідних ОІВ;
- визначення домінуючого ОІВ;
- здійснення правової охорони ІВ та її комерціалізація;
- припинення порушень виняткових прав
- визначення форм та методів правової охорони ОІВ. [5]

Також слід враховувати такі головні фактори системи УІВ:

- маркетингова стратегія;
- об'єми виробництва;
- ємність ринків збуту існуючого і потенціального;
- наявність чи відсутність конкурентів
- галузь діяльності. [5]

При визначенні стратегії управління ІВ слід ідентифікувати наявні об'єкти ІВ і їх правовий статус, проаналізувати, як використовуються нематеріальні активи (НМА) і визначити їхні додаткові можливості. Для цього потрібно зробити облік ОІВ. Облік може проводитися на основі внутрішнього або зовнішнього аудиту. Методи і підходи останнього можуть бути покладені в основу побудови системи внутрішнього обліку об'єктів ІВ. При аудиті цих об'єктів:

1) визначається номенклатура (перелік) результатів інтелектуальної діяльності, захист прав, що є актуальними для підприємства;

2) проводиться аналіз нормативного забезпечення регулювання трудових відносин в частині захисту прав роботодавця у сфері ІВ;

3) аналізуються правовстановлюючі документи і договірні база з передачі та придбання відповідних прав у частині їх захисту на об'єкти ІВ;

4) класифікуються і описуються юридичні ризики та розроблюються рекомендації з їх усунення чи мінімізації;

5) проводиться оцінка ОІВ. [6, 25]

Часто основним інструментом обліку об'єктів ІВ виступає реєстр інтелектуальної власності підприємства, в якому кожен вагомий для бізнеснеса об'єкт характеризується визначною кількістю ознак (звичайно ця кількість сягає 12-15). Згідно з цими ознаками наводяться організаційні, фінансові та юридичні відомості. У реєстрі можуть вказуватися і відомості про об'єкти, які використовуються або зареєстровані третіми особами (конкурентами), інформація про найбільш ймовірні ризики в сфері ІВ та оцінка останніх, черговість і витрати на зниження цих ризиків. Дані реєстру співвідносяться з інформацією бухгалтерського обліку НМА. [6, 25]

Для того, щоб визначити шляхи, за допомогою яких можна підвищити прибуток підприємства, потрібно правильно оцінити ІВ. Оцінка ІВ являє собою досить складний процес, пов'язаний з необхідністю всебічного аналізу безлічі факторів, що впливають на кінцевий результат. Складність оцінки ІВ пов'язана з проблемою правильного вибору виду оцінюваної вартості та методу її оцінки стосовно до конкретної ситуації, а також з труднощами збору достовірної інформації, як про аналогічні угоди, так і про конкретного партнера по угоді, майбутньому дохід від придбання ІВ і інших факторах, що впливають на оцінку вартості. Здебільшого вона проводиться за допомогою зовнішніх кваліфікованих консультантів на основі витратного, прибуткового чи порівняльного методів.[6, 26]

Результати аудиту та обліку повинні бути орієнтовані на потреби і цілі підприємства і, охоплюючи трудові, громадські та адміністративні правовідносини, розкривати статус і ризики найбільш вагомих для бізнесу ОІВ. Дані обліку ІВ також використовуються при здійсненні заходів щодо її захисту. Це традиційна юридична сфера діяльності, що спирається на чинне законодавство і юридичну практику. Для різних галузей права ІВ існують традиційні способи захисту.

Отримана таким чином інформація стає основою для прийняття управлінських рішень і стратегічного планування, для оптимізації ефективності діяльності підприємства.

До найбільш поширених видів розпорядження ІВ відносяться:

- 1) договір поступки (ліцензійний договір) - для об'єктів промислової власності і товарних знаків;
- 2) авторський договір - для об'єктів авторського права;
- 3) договір комерційної концесії, коли передається комплекс виключних прав на різні за своєю природою об'єкти;
- 4) заставу прав на ОІВ;
- 5) внесок у статутний капітал.[6, 27]

Таким чином, розпорядження ІВ має бути ефективним і законним з юридичної точки зору, та визначатися особливостями і практикою податкового законодавства.

Враховуючи усе вище сказане, можна визначити такі етапи формування системи УІВ на підприємстві, що наведені в рисунку 1.

Рис. 1 – Етапи формування системи УІВ підприємства [1, с.44]

Наведені вище етапи системи УІВ не є обов'язковими, тобто кожне підприємство, формуючи свою систему УІВ, може включати не всі етапи, а тільки найбільш підходящі, враховуючи специфіку своєї діяльності.

Висновок. Підводячи підсумок, можна сказати що управління ІВ на підприємстві це досить складний процес, що ще потребує подальшого вивчення та більш поглибленого аналізу. Тому питання про управління ІВ викликають не малий інтерес з боку українських та іноземних вчених-дослідників.

В даній роботі було наведено декілька визначень УІВ на підприємстві таких українських вчених, як Морозов О., Цибульов П.М. та Вачевський М.В.. Також було запропоноване власне бачення категорії «УІВ», як системи стратегічних дій пов'язаних з ОІВ та цілеспрямованих на ефективний інноваційний розвиток підприємства.

Було розкрито такі основні складові системи УІВ як розвиток ІВ, аналіз ринку, захист прав ІВ, обмін ІВ, визначено головні завдання УІВ та виділено основні етапи процесу формування системи.

Український бізнес поступово змінює своє ставлення до ІВ і НМА як центрів витрат і ставить перед собою завдання активного залучення ІВ в господарську діяльність. Деякі групи компаній створюють ІР-холдинги, у тому

числі з міжнародною присутністю, ряд компаній анонсував реалізацію планів по створенню стратегій у сфері інновацій та управління НМА. Це дозволяє сподіватися на підвищення інноваційної складової у виробництві та послугах, що базуються на результатах інтелектуальної діяльності українських підприємств.

Список літератури: 1. Морозов О. Система управління інтелектуальним капіталом підприємства як механізм захисту прав інтелектуальної власності (ч. 1) [Текст] // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 43-52. 2. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П., Зінов В.Г., Суїні Ю. Управління інтелектуальною власністю [Текст] / За ред. Цибульова: монографія. — К.: «К.І.С.», 2005. — 448с. 3. Вачевський М.В. Соціально-економічні аспекти використання інтелектуальної власності в сучасних умовах. Теорія і практика. Навчальний посібник [Текст]. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с. 4. Intellectual property management (free Business e-Coach) [Electronic Resource] // Ten3 BUSINESS e-COACH. – Mode of access: http://www.1000ventures.com/business_guide/ipr/ipr_main.html – Last access: 16-03-2009. – Title from the screen. 5. <http://www.rusarticles.com/zakon-i-pravo-statya/strategicheskoe-upravlenie-intellektualnoj-sobstvennostyu-250473.html>. 6. Наумов В., Рагельс Э. Взгляд на управление интеллектуальной собственностью // ИС. Промышленная собственность. – 2005. - № 9. – С. 23-28.

Подано до редакції 03.03.2010